

ROiSO.4125.5.2014

Zaproszenie do złożenia oferty

Zapraszam do złożenia oferty cenowej w ramach zadania:

**„ Remont cmentarza wojennego nr 133 w Bobowej obejmujący
odtworzenie układu mogił i nagrobków wraz z wykonaniem
rekonstrukcji niezachowanych nagrobków oraz brakujących krzyży
w tym mogiły oficerskiej, konserwacja zachowanych nagrobków,,**

1. Opis przedmiotu zamówienia:

1) Kompleksowe odtworzenie układu mogił i nagrobków zawierające m. in :

1. Usunięcie pni drzew(zbutwiałych) i krzewów.
2. Usunięcie drzew i krzewów znajdujących się na terenie cmentarza (6 sztuk drzew i krzewy).
3. Prace ziemne – niwelacja terenu wnętrza cmentarza.
4. Odtworzenie rozkładu mogił i nagrobków.
5. Wykonanie wykopów pod nagrobki wraz przygotowaniem podłoża pod ich osadzenie.
6. Wykonanie wykopów pod obramowania mogił.
7. Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane wykopy.
8. Osadzenie krawężników obramowań mogił.
9. Obsianie wnętrza cmentarza wraz z mogiłami.
10. Całość prac musi być wykonana ściśle z projektem odtworzeniowym oraz szczegółowym opisem zawartym w programie konserwatorskim.

2) Kompleksowa konserwacja zachowanych nagrobków, rekonstrukcja niezachowanych nagrobków i krzyży w tym mogiły oficerskiej zawierająca m. in.:

1. Odkopanie z miejsc obecnego osadzenia w gruncie.
2. Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń.
3. Usunięcie wtórnych uzupełnień.
4. Doczyszczenie powierzchni nagrobków.
5. Wykonanie zabiegu dezynfekcji.
6. Uzupełnienie ubytków formy zachowanych nagrobków.
7. Opracowanie i wykonanie rekonstrukcji mogiły oficerskiej oraz brakujących nagrobków i krzyży żeliwnych – nagrobkowych.
8. Montaż zrekonstruowanych krzyży w gniazda nagrobków – zrekonstruowanych.
9. Impregnacja hydrofobowa nagrobków.
10. Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane wykopy – gniazda.
11. Montaż tablic nagrobnych w ramach zrekonstruowanych krzyży.

3) Całość prac wykonać zgodnie z dokumentacją historyczno – odtworzeniową cmentarza opracowaną przez Jerzego J.P. Drogomir oraz programem konserwatorskim opracowanym przez Adama Janczy (Załącznik Nr 1) zatwierdzonym przez konserwatora zabytków dla cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 133 w Bobowej wpisane do rejestru zabytków woj. małopolskiego decyzją znak Ks.A572 z dn. 04.02.1988r. położonego przy drodze wojewódzkiej nr 981 na stoku przy cmentarzu parafialnym, działka nr 1118 w Bobowej.

4) Wykonanie prac należy konsultować z autorem programu konserwatorskiego i nadzorem konserwatorskim.

5) Podstawowym dokumentem do dokonania odbioru końcowego prac będzie protokół odbioru końcowego prac sporządzony wg wzoru ustalonego przez zamawiającego. Załącznikiem do protokołu będzie dokumentacja konserwatorska (dokumentacja powykonawcza) z wykonanych prac oraz kopia dziennika konserwatorskiego.

6) Wykonawca zobowiązany będzie dostarczyć dokumentację powykonawczą Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu oraz Zamawiającemu.

2. Termin wykonania przedmiotu całości zamówienia – **30 września 2014 r.**

3. Oferta powinna zawierać propozycję cenową dla całego zadania. Cena powinna obejmować wszelkie koszty związane z realizacją zadania.

4. Istotne dla zamawiającego postanowienia, które zostaną przez niego wprowadzone do treści umowy:

- uprawnienie do odstąpienia od umowy, jeżeli wykonawca nie rozpocznie lub nie zakończy wykonania umowy w terminie wskazanym w umowie lub wykona umowę w sposób sprzeczny z jej postanowieniami, w szczególności w sposób naruszający należyty tym miejscem szacunek i powagę,

- postanowienia, na mocy których wykonawca zobowiązany będzie do zapłaty zamawiającemu kar umownych za nienależyte lub nieterminowe wykonanie umowy, zastrzegając prawo zamawiającemu do potrącenia przedmiotowych kar umownych z wierzytelności wykonawcy,

- wykonawca uprawniony będzie do wystawienia faktury/ rachunku po wykonaniu wszystkich prac objętych zamówieniem oraz usunięciu wszelkich usterek stwierdzonych w czasie jego odbioru.

5. Warunkiem udziału w postępowaniu jest spełnienie wymagań określonych Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań archeologicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do

38-350 Bobowa, ul. Rynek 21

tel./fax. +48 018 35-14-300, +48 018 35-14-034

e-mail: <mailto:um@bobowa.pl> strona internetowa: www.bobowa.pl

rejestr zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U.z 2011r. Nr 165, poz. 987). W tym celu należy dołączyć dokumenty potwierdzające, że osoby, które będą uczestniczyć w wykonywaniu zamówienia posiadają wymagane kwalifikacje.

7. Zamawiający wybierze ofertę Wykonawcy odpowiadającą wszystkim postawionym przez niego wymogom i z najkorzystniejszą ofertą cenową.

8. Jeżeli nie będzie można dokonać wyboru oferty najkorzystniejszej ze względu na to, że dwie lub więcej ofert przedstawi taką samą wartość oferty, Zamawiający zastrzega sobie prawo przeprowadzenia negocjacji z Wykonawcami.

9. Zamawiający zastrzega sobie prawo unieważnienia postępowania lub podjęcia negocjacji z oferentami w wypadku, gdy kwota ofert przedstawionych przez Wykonawców przekroczy kwotę, jaką Zamawiający może przeznaczyć na realizację zamówienia.

10. Zamawiający zastrzega sobie prawo, w każdym czasie, do unieważnienia postępowania lub odstąpienia od zawarcia umowy, bez podania przyczyny.

11. Oferty prosimy składać pocztą lub osobiście w Urzędzie Miejskim w Bobowej, pok Nr 4 w nieprzekraczalnym terminie **do dnia 19 maja 2014r. do godz. 15:30**. Oferty złożone po tym terminie nie będą rozpatrywane. Termin złożenia oznacza fizyczne dostarczenie oferty do Zamawiającego w w/w dacie.

BURMISTRZ

mgr inż. Waclaw Ligęza

Opracowanie kompleksowego programu prac konserwatorskich dla cmentarza z I wojny światowej nr 133 w Bobowej

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Krakowie
DELEGATURA W NOWYM SĄCZU
ul. Wiśniowieckiego 127
33-300 Nowy Sącz
tel./fax 18 442 84 84

2014.07.20
Data 5142.34.2014. AWD1

Z UPOWAŻNIENIA
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
w KRAKOWIE
Kryszyna Macio
mgr Krystyna Macio
Kierownik Delegatury
w Nowym Sączu

Opracowanie:
Adam Janczy
Nowy Sącz - 2013-07-20

Antiko Arte
KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Adam Janczy
33-300 Nowy Sącz, ul. I Brygady 55
NIP: 734-155-30-63, REGON: 120606385
tel. 018 442-75-15

Adam Janczy

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Krakowie
DELEGATURA W NOWYM SĄCZU
ul. Wiśniowieckiego 127
33-300 Nowy Sącz
tel./fax 18 442 84 84

Załącznik do Pozwolenia Nr *13.1/20*

OZNS *5142.107.2013.M42*

Z UPOWAŻNIENIA
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
w KRAKOWIE
Kryszyna Macio
mgr Krystyna Macio
Kierownik Delegatury
w Nowym Sączu

I. WSTĘP (wytyczne wynikające z dokumentacji historyczno - odtworzeniowej cmentarza wojennego w Bobowej opracowanej przez J.P. Drogomira 2010r.)

Projekt kompleksowej konserwacji cmentarza wojennego Bobowa nr 133 opracowany został w oparciu o dokumentację historyczno- odtworzeniową autorstwa Jerzego J.P. Drogomira z października 2010r. oraz wiedzy konserwatorskiej w dziedzinie konserwacji kamienia, betonu, metalu oraz ochrony zieleni w zespołach zabytkowych.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej Nr 133 w Bobowej mimo wieloletnich zaniedbań i przekształceń w układzie nagrobków stanowi znaczący zabytek historii i cenne dzieło wybitnego artysty- rzeźbiarza Jana Szczepkowskiego Są to podstawowe a zarazem wystarczające powody, dla których należy przeprowadzić całościową konserwację obiektu wraz z wiernym odtworzeniem układu przywracając tym samym pierwotne, podstawowe cechy cmentarza wojennego oraz szczególne jego funkcje honorowe. Kompleksowa rewitalizacja obiektu umożliwi właściwe eksponowanie wartości historycznych i artystycznych. Takie właśnie działanie jest dodatkowo promocją atrakcyjnego turystycznie miasta i gminy Bobowa.

II. OPIS I HISTORIA OBIEKTU

Cmentarz oznaczony numerem 133 Bobowa, został przekształcony z cmentarza pierwotnego numer XVII w IV Okręgu centralnym. Podobnie jak cmentarz nr 134 w Siedliskach i wielu innych zaprojektowanych przez Jana Szczepkowskiego, głównego architekta cmentarzy wojennych w IV Okręgu cmentarnym Łużna. Przekształcenia cmentarza w jego założeniu jak i wyposażeniu wnętrza wynikały w historii obiektu z dewastacji oraz nie zawsze fachowych prac renowacyjnych. Przekształcenia cmentarza obrazują jednoznacznie kolejne plany sytuacyjne (w tym archiwalne) przedstawione w dokumentacji historyczno- odtworzeniowej autorstwa Jerzego J.P. Drogomira*. Przedruki w dokumentacja rysunkowej- str..... (VIII,B,a). W dokumentacji rysunkowej przedstawiono kolejno: 1) Archiwalny plan cmentarza, 2) Plan sytuacyjny cmentarza z roku 1987, 3) Plan cmentarza z sytuacją nagrobków z sierpnia 1987r. i czerwca 2010r.

Cmentarz założony został na obrzeżu miejscowego cmentarza, na planie prostokąta z wysuniętym u dołu zespołem wejściowym i prostokątnym aneksem w części górnej na osi głównej, gdzie na kamiennie- cementowym cokole wznosi się kuty żelazny krzyż pomnikowy. Oś główna cmentarza jest prostopadła- po łagodnie opadającym zboczu – w kierunku drogi Bobowa- Grybów. Wejście utworzone jest z ciągu- szeregu schodów

* Jerzy J.P. .Drogomir, październik 2010, str.1/11 Cmentarz wojenny Nr 133 BOBOWA, dokumentacja historyczno- odtworzeniowa, opracowanie

okolonych kamiennym murem, na końcu z metalową-kutą, dwuskrzydłową bramą (furta) ujętą wysokimi kamiennymi słupami z charakterystycznymi ścięciami powierzchni górnych. Założenie cmentarne zamknięte ogrodzeniem w formie niskich kamiennych słupów łączonych prostymi metalowymi (kutymi) balustradami. Zasadnicze elementy architektoniczne cmentarza (słupy ogrodzenia i wejścia głównego, cokół krzyża pomnikowego) wykonano z ciosów kamiennych (piaskowcowych) z rustykalnym wykończeniem lica. Natomiast kamienny mur przy schodach wejściowych zbudowano z kamienia łamanego. Piaskowcowe elementy architektoniczne przykryte wydatnymi, ciężkimi betonowymi płytami o formie daszkowatej. Powierzchnia betonowych płyt opracowana warstwami imitującymi naturalny piaskowiec. Wzdłuż osi, od wejścia do krzyża pomnikowego występuje po pochyłości stoku alejka szerokości ok. 2m. Przedziela ona siedem równoległych rzędów ziemnych grobów usytuowanych symetrycznie po jej obu stronach. Na cmentarzu znajduje się 141 indywidualnych grobów. Wszystkie mogiły zbiorcze były uformowane w typowe kopce w kształcie regularnych przyzm, których pochyłe płaszczyzny boczne umocniono taflami darni. Na mogiłach zespolonych ustawiono zasadniczo dwa rodzaje nagrobków. Każdy z nagrobków składa się z betonowego cokołu i żeliwnego krzyża. Na grobach z pochowanymi z armii austro-węgierskiej ustawiono nagrobki z krzyżem łacińskim- jednoramiennym, na grobach z pochowanymi z armii rosyjskiej z krzyżami dwuramiennymi. W dolnych partiach trzon krzyży tworzy prostokątne ramki pod tablice nagrobne, prawdopodobnie emaliowane.* Należy szczególnie podkreślić fakt, iż grób oficerski położony przed cokołem krzyża pomnikowego (centralnie na osi cmentarza najprawdopodobniej miał betonowe obramowanie i krzyż żeliwny, jednoramienny ze stylizowaną dekoracją ażurową na skrzyżowaniu ramion. Podobne sytuowanie grobów oficerskich znane jest z innych cmentarzy wojennych w różnych Okręgach. Wystrój roślinny cmentarza obrazują archiwalne fotografie. Drzewa w tym czerwone dęby mogły do niego należeć, ale rosnące na zewnątrz cmentarza – za krzyżem pomnikowym. Stanowiąc mogiły obramowanie dla krzyża pomnikowego eksponowanego na tle nieba. Wnętrze cmentarza wraz z alejką było trawiaste. Mogiły (jak już wspomniano) były umocnione taflami darni. Natomiast na mogiłach sadzono zwykle rośliny płożące się lub wysiewano trawę.

---

* J. Drogomił, Polegli w Galicji Zachodniej 1914-15, tom I, Tarnów 1999

III. STAN ZACHOWANIA (czerwiec 2913r.)

Stan zachowania cmentarza wojennego nr 133 w Bobowej można ocenić jako dobry, jednak z zastrzeżeniem iż wykonane prace renowacyjne przeprowadzone zostały z punktu widzenia konserwatorskiego niefachowo, dodatkowo nie uwzględniając wartości historycznych obiektu.

Pierwotny układ grobowców został przekształcony. Nagrobki z metalowymi krzyżami przemieszczone - tylko nieliczne z nich zachowały swoje pierwotne posadowienie. Zachowało się 56 nagrobków w tym trzy nagrobki pochodzące z późniejszych pochówków, z lat 1925, 1951 i 1987. Zatem nie zachowało się 10 nagrobków z metalowymi krzyżami; zostały zniszczone. Jak wynika z opracowania historycznego najwcześniej zniszczony został grób oficerski.* Poprzez nieznaczne podniesienie poziomu gruntu procesowi rozmywania terenu a także naturalnym ruchom stoku zatarte zostały podziały kopców mogiłnych ustawionych pierwotnie w VII rzędach. Obecnie być może w wyniku wcześniejszych prac renowacyjnych czy porządkowych nagrobki betonowe z metalowymi krzyżami ustawiono w VIII rzędach. Dodatkowo symetryczny układ grobów z aleją na osi zmieniono na wyraźnie asymetryczny. W kolejnych ośmiu rzędach występują po prawej stronie – cztery nagrobki, po lewej trzy nagrobki. Wnętrze cmentarza zatem z niewiadomych dotąd przyczyn zostało radykalnie przebudowane.

Elementy kamienne, piaskowcowe – cokół pomnikowy, słupy ogrodzenia i mury wejścia

Stan zachowania można ocenić ogólnie na dobry Tylko lokalnie występują rozległe partie wykazujące postępujący proces wietrzenia piaskowca. Widoczne złuszczenia, pęknięcia, rozwarstwienia. Zniszczenia te występują zarówno na cokole pomnikowym, słupach ogrodzeniowych i murach wejścia. Dodatkowo w dolnych partiach elementy kamienne wykazują zniszczenia typu biologicznego – mchy, porosty, glony. Spoinowania ciosów kamiennych, również lokalnie wykazują wgłębne pęknięcia niebezpieczne dla procesu przemarzania wnikałej w głąb struktury wody opadowej. Całość elementów kamiennych zabrudzona i zakurzona powierzchniowo-zabrudzenia te nie związane ściśle ze strukturą.

---

* Jerzy J.P. „Drogomir, opracowanie -październik 2010, „Cmentarz wojenny Nr 133 BOBOWA, dokumentacja historyczno- odtworzeniowa,” str.2/11;

Elementy betonowe – nagrobki, płyty(nasadniki) cokołu pomnikowego, daszkowate słupów ogrodzenia i murów wejścia oraz schody.

Powierzchniowo zabrudzone i zakurzone oraz z nawarstwieniami biologicznymi przebarwiającymi strukturę powierzchni. Szczególnie widoczne jest to na daszkowatych nasadnikach – płytach słupów ogrodzenia. Płyty te dodatkowo wykazują wgłębne pęknięcia. Powierzchnia wszystkich elementów pokryta wcierką cementowo- piaskową. Niestety nie do końca fachową ponieważ wszelkie pęknięcia w warstwie zostały przeniesione na jej powierzchnię. Nagrobki osadzone w gruncie zbyt głęboko. Fragment nad powierzchnią gruntu opracowany wtórnie warstwą cementowo- piaskową. Opracowanie górnej powierzchni nagrobków wykonane niewłaściwie – nadmierne uzupełnienie w wielu przypadkach stykające się z ramkami na emaliowane tabliczki inskrypcyjne. Dodatkowo niektóre nagrobki wyraźnie odchylone od pionu w wyniku niewłaściwego osadzenia lub erozji podłoża. Schody wejścia uszkodzone w znacznym stopniu. Wykazują wyraźne ubytki (szczególnie na krawędziach), rozwarstwienia i spękania wtórnej warstwy wyprawy cementowo- piaskowej. Ponadto należy podkreślić fakt braku dziesięciu nagrobków w tym bardzo istotnego oficerskiego. Zostały zniszczone całkowicie. Być może, iż przy pracach ziemnych (rekonstrukcji pierwotnego założenia wnętrza cmentarza) zostaną odzyskane pierwotne fragmenty nagrobków.

Elementy żelazne – krzyż pomnikowy, krzyże nagrobne, balustrady ogrodzenia pomiędzy kamiennymi słupami oraz bramka (furta) wejścia.

Wykazują głęboki proces korozji na całej powierzchni, dodatkowo z wtórnymi łuszczącymi się farbami o spoiwie olejno- żywicznym. Balustrady ogrodzenia z odcinkowymi odkształceniami formy. Odkształcenia te spowodowane zostały przede wszystkim przerastającym drzewostanem nasadzonym wtórnie (w pierwotnym założeniu nie ma nasadzeń drzew jak można wywnioskować z analizy archiwalnej dokumentacji fotograficznej. Natomiast bramka (furta) wejściowa poza lokalnymi odkształceniami, wykazuje wadliwe osadzenie jej na kamiennych słupach (niewłaściwe wypoziomowane) powodując zakłócenie symetrii.

Zieleń wnętrza cmentarza.

Wnętrze cmentarza obecnie na całej powierzchni trawiaste. Na obrzeżach ogrodzenia występują pojedyncze wysokie drzewa, które perspektywicznie będą zagrażać uszkodzeniem ogrodzenia, zarazem słupów jak i balustrad metalowych. W granicy ogrodzenia występują zbutwiałe pnie wyciętych drzew, które niszczyły lub wrastały w ogrodzenie cmentarza pokryte nawarstwieniami biologicznymi. W linii ogrodzenia krzyża pomnikowego po lewej stronie wydatne, mocno rozkrzewione iglaki (wtórne nasadzenia). Przy wejściu na zewnątrz ogrodzenia i słupów bramki wysokie srebrne jodły (nasadzenia wtórne) nie zagrażające konstrukcji ogrodzenia.

IV. PROGRAM KONSERWATORSKI

A. Założenia konserwatorskie

Głównym założeniem kompleksowej konserwacji cmentarza nr 133 w Bobowej (cennego zabytku historii dzieła Jana Szczepkowskiego jest przywrócenie pierwotnego – autorskiego założenia kompozycyjnego jego wnętrza. Wykonanie takiego właśnie założenia możliwe jest tylko przy realizacji prac zgodnie z projektem odtworzeniowym jak i zaleceniami konserwatorskimi.

Zatem renowacja obiektu w oparciu o opracowany projekt odtworzeniowy będzie problemem złożonym obejmującym zagadnienia konserwacji kamienia, betonu, metalu oraz końcowego urządzenia zieleni wnętrza cmentarza.

Elementy kamienne i betonowe, po odczyszczeniu poddane będą zabiegom konserwatorskim, techniczno-estetycznym polegającymi na wzmocnieniu strukturalnym, opracowaniu ubytków formy oraz zabezpieczeniu przed niekorzystnie wpływającymi czynnikami atmosferycznymi.

Elementy metalowe (żelazne i żeliwne) po usunięciu nawarstwień malarskich i korozji poddane zostaną zabiegom prostowania odkształceń (najlepiej na miejscu). Bramka wejściowa w celu prawidłowego wy poziomowania skrzydeł będzie zdemontowana a po zabiegach prostowania odkształceń ponownie prawidłowo osadzona na kamiennych słupach wejścia.

Poza zabiegami konserwatorskimi zachowanych elementów założenia cmentarnego należy wykonać szereg prac rekonstrukcyjno – odtworzeniowych. Przede wszystkim należy dokonać pomiarów i wytyczyć układ mogił i nagrobków.

Będzie to zadanie wymagające szczególnej precyzji. Przywracając pierwotny układ nagrobków koniecznym będzie odkopanie istniejących nagrobków zakonserwowanie ich i osadzenie na właściwe stanowiska. Podobnie brakujące nagrobki jak również krzyże zostaną zrekonstruowane i osadzone w odpowiednie stanowiska wynikające z ogólnego planu. W trakcie rekonstrukcji nagrobków wyjątkową sytuacją będzie odtworzenie grobu oficerskiego z betonowym obramowaniem mogiły. Organizacja układu mogił winna uwzględniać również formę kopców- przyzm umacnianych taflami darń. Tak więc przywrócenie pierwotnego układu cmentarza wymaga działań konserwatorsko – rekonstrukcyjnych oraz prac ziemnych idealnie współgrających ze sobą. Jednak na tym etapie po wielu konsultacjach proponuje się wykonać tylko obramowania betonowe mogił, rezygnując z odtwarzania przyzm – kopców mogił. W perspektywie, po wykonaniu pierwotnego układu mogił z obramowaniami będzie można powrócić do odtworzenia przyzm – kopców mogił. Wszystkie działania rekonstrukcyjne (układ mogił ,krzyże i nagrobki) realizowane muszą być zgodnie z załączonymi projektami.

W trakcie prac konserwatorsko – rekonstrukcyjnych oraz ziemnych należy uwzględnić usunięcie zbutwiałych pni wyciętych wcześniej drzew oraz wycięcie i wykarczowanie istniejących a zagrażających ogrodzeniu , zarówno słupom kamiennym jak i żelaznym segmentom barier. Realizacja wytycznych, ściśle i precyzyjnie wykonana pozwoli na przywrócenie historycznego charakteru założenia cmentarza.

B. Postępowanie konserwatorskie

Ze względu na złożoność problemów w realizacji głównego założenia zadania postępowanie konserwatorskie opracowano w punktach, oddzielnie dla kolejnych elementów budujących całość cmentarza.

Elementy kamienne – piaskowcowe

cokół pomnikowy, słupy ogrodzenia, mury wejścia

1. Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie środków powierzchniowo - czynnych spłukiwanych wodą. Dolne partie elementów kamiennych należy odsłonić z zalegającej ziemi. Konieczne będzie zatem usunięcie warstwy ziemi poniżej obecnego poziomu gruntu. W wielu miejscach elementów kamiennych, szczególnie cokołów ogrodzenia obecny poziom terenu musi być zniwelowany- nieco obniżony.

2. Wykonanie zabiegu dezynfekcji dolnych partii elementów metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agicid firmy Kaim.
3. Wykonanie impregnacji strukturalnej zwietrzałych fragmentów kamieniarki metodą poprzez powlekania do całkowitego wysycenia nasączanej powierzchni. Należy zastosowanie impregnat krzemooorganiczny Funcosil 300 firmy Remmers
4. Uzupełnienie ubytków w warstwie kamienia kitem wapienno-piaskowym z dodatkiem białego cementu i pigmentów mineralnych lub gotową masą mineralną Funcosil Restauriermörtel firmy Remmers oraz ubytków, pęknięć i rozszczelnień spoinowń (fug) uelastycznioną masą mineralną Funcosil ECC- Fugenmörtel firmy Remmers ewentualnie zaprawą tradycyjną z dodatkiem wapna trasowego i cementu portlandzkiego 250.
5. Impregnacja strukturalno - hydrofobizacyjna preparatem Funcosil WS lub Funcosil SL, lub Sarsil firmy Sarzyna. Zaleca się jednak ze względu na charakter obiektu preparat Funcosil WS.*

Elementy betonowe

- a. **plyty(nasadniki)** cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia murów i schodów wejścia

1. Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń pochodzenia atmosferycznego i biologicznego metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie środków powierzchniowo - czynnych oraz szczotek ryżowych przy intensywnym spłukiwaniu wodą.
2. Usunięcie rozwarstwiającą się i spękanej cementowej, wtórnej warstwy końcowej schodów wejścia poprzez skucie jej doczyszczenie i odpylenie celem przygotowania podłoża pod całościowe opracowanie końcowe Betonowa powierzchnia pod bramką wejścia winna być skuta celem obniżenia poziomu końcowego opracowania.
3. Wykonanie zabiegu dezynfekcji fragmentów elementów betonowych zniszczonych biologicznie metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agicid firmy Kaim.
4. Rozkucie pęknięć wgłębnych i przypowierzchniowych. Wgłębne pęknięcia wypełnione winny być żelem iniekcyjnym Injektionsgel 3K plus lub Injektionsharz 100 firmy Remmers w zależności od stanowisk wymagających uszczelnień sztywnych albo elastycznych. Decyzja możliwa jest dopiero po rozkuciu pęknięć.

* Impregnat na bazie kombinacji siliksanowosilanowej w formie emulsji charakteryzujący się m.in. długotrwałym działaniem oraz przepuszczalnością pary wodnej w tym przypadku bardzo istotną

5. Opracowanie powierzchni zarówno pod względem faktury jak kolorystyki stosując metody: kitowania, szpachlowania ubytków i pęknięć przypowierzchniowych zaprawą Saniermörtel EP 2K lub Betofix Spachtel firmy Remmers oraz klasycznej metody „wcierki”. Opracowanie powierzchni można wykonać również zaprawami renowacyjnymi Funcosil Restauriermörtel firmy Remmers lub szpachlą cementową TS, TSG firmy Atlas.*
6. Opracowanie schodów wejścia, należy opracować je na nowo z zastosowaniem tradycyjnej metody wylewki cementowej z gładzią cementową TG firmy Atlas ewentualnie zastosowanie wyjątkowo trwałych zapraw typu Saniermörtel EP 2K firmy Remmers.
7. Impregnacja strukturalno - hydrofobizacyjna preparatem Funcosil WS lub Funcosil SL, lub Sarsil firmy Sarzyna. Podobnie jak w sytuacji elementów kamiennych zaleca się jednak ze względu na charakter obiektu preparat Funcosil WS.**

b. Nagrobki

1. Osłonięcie całości, kolejno każdego z nagrobków poprzez odkopanie i usunięcie warstwy ziemi do poziomu osadzenia w gruncie i wyjęcie ich z gniazd osadzenia. Zabieg ten konieczny jest w celu przeprowadzenia fachowych zabiegów konserwatorskich a także w perspektywie właściwych miejsc ich posadowienia zgodnie z historycznym układem tj. projektem odtworzeniowym. Należy wspomnieć, że prace przy nagrobkach będą utrudnione ponieważ krzyże żeliwne nie będą demontowane.
2. Odczyszczenie kolejnych nagrobków z powierzchniowych zabrudzeń metoda mechaniczną i chemiczną stosując metody jak przy czyszczeniu kamienia- piaskowca a więc metodą mechaniczną i chemiczną z zastosowaniem środków powierzchniowo - czynnych spłukiwanych wodą.
3. Usunięcie wtórnych uzupełnień cementowych, niewłaściwych opracowań formy metodą mechaniczną (odkuwanie, szlifowanie).
4. Doczyszczenie powierzchni (jeżeli się okaże konieczne) metodą chemiczną z zastosowaniem pasty Alkutex Fassadenreiniger-Paste firmy Remmers oraz intensywnego przemywania i spłukiwania wodą.
5. Wykonanie zabiegu dezynfekcji metodą powlekania preparatem BFA Entferner firmy Remmers lub Agicid firmy Kaim.

---

* praca z zalecanymi materiałami wymaga doświadczenia i wieloletniej praktyki .

** Impregnat na bazie kombinacji siliksanowosilanowej w formie emulsji charakteryzujący się m.in. długotrwałym działaniem oraz przepuszczalnością pary wodnej

6. Uzupełnienie ubytków formy nagrobków(zachowanych-53szt) z zastosowaniem szpachli cementowych TS, TSG firmy Atlas. Przy uzupełnianiu poza zachowanym rysunkiem formy pomocny będzie projekt rekonstrukcyjny dok. rysunkowa, rys. 9. Powierzchnia nagrobków winna imitować strukturę piaskowcowa.
7. Wykonanie rekonstrukcji nie zachowanych dziesięciu nagrobków metodą odlewów po uprzednim przygotowaniu formy gipsowej- składanej ewentualnie silikonowej. Odlewy należy wykonać stosując zaprawę ZBM-05 firmy Atlas z powierzchnią imitującą strukturę piaskowcowa. Rekonstrukcje nagrobków na podstawie projektu – dok. rysunkowa, rys. 9. W rekonstruowanych nagrobkach należy uwzględnić gniazda do osadzenia krzyży.
8. Montaż zrekonstruowanych krzyży w przygotowanych gniazdach - osadzenie na kleju montażowym np. Ceresit CX5 zgodnie ze sztuką oraz opracowaniem zewnętrznej powierzchni na styku osadzenia zaprawą ZBM-05 firmy Atlas
9. Wykonanie impregnacji hydrofobowej całości formy nagrobków z zastosowaniem preparatem Funcosil WS, Funcosil SNL firmy Remmers lub Sarsil firmy Sarzyna. Zalecany koniecznie w tym przypadku preparat Funcosil WS
10. Osadzenie nagrobków wraz z krzyżami w uprzednio przygotowane miejsca zgodnie z projektem odtworzeniowym wnętrza cmentarza. Można ewentualnie rozważyć przygotowanie stopnic, jednak wysokość nagrobków (w części do osadzenia) wydaje się wystarczająca by osadzać je w utwardzonym gruncie na podsypce suchego betonu.

Uwaga: Prace wykonywane przy zachowanych nagrobkach wymagają wyjątkowej precyzji i ostrożności ze względu na możliwość uszkodzeń żeliwnych krzyży. Krzyże właśnie będą stanowić dodatkowe utrudnienie w trakcie realizacji prac.

Elementy żelazne – krzyż pomnikowy, krzyże nagrobne, balustrady ogrodzenia, bramka (furta) wejścia

1. Usunięcie warstw malarskich metodą chemiczną i mechaniczną. Do usuwania nawarstwień malarskich należy zastosować pasty chemiczne np. Scansol firmy Scandia Cosmetics lub Vitaf firmy Lewis. Metoda piaskowania w tym obiekcie (przemieszczanie nagrobków nie wskazane) ze względów technicznych (brak w odpowiedniej odległości przyłącza wody) jest raczej nie możliwa.
2. Odczyszczenie skorodowanych powierzchni metodą mechaniczną i chemiczną. Zastosowanie szczotek żelaznych i mosiężnych. Ograniczenie korozji metalu poprzez nałożenie preparatu Stabilizator rdzy f. Hector- V 33.

3. Wykonanie rekonstrukcji 10- ciu brakujących krzyży. Należy wykonać modele: krzyża typu F – łacińskiego, typu Φ - obrządku wschodniego oraz krzyża typu Z- do nagrobka mogiły oficerskiej.
Rekonstrukcja - odlewy żeliwne. Należy zrekonstruować –wykonać odlewy: **5 szt. Typu – F, 4 szt. Typu - Φ , 1 szt. Typu – Z.**
Formę i wymiarowanie obrazują rys. nys. 6, 7, 8, -dokumentacja rysunkowa str. 38 – 40.
4. Naprawa wady zawieszenia skrzydeł bramki wejściowej.
Koniecznym będzie demontaż i ponowne prawidłowe osadzenie, wypoziomowanie i pionowanie skrzydeł. Przy demontażu należy wykuć kotwy zawieszenia zarówno dolne jak górne.
Możliwe jest iż ponowny montaż bramki będzie wymagał wykonania (rekonstrukcji) nowych kotew- zasadniczych zawiesznień. Problem należy rozwiązać po prawidłowym demontażu uzgadniając ewentualne zmiany postępowania z komisją konserwatorską.
5. Likwidacja wszelkich odkształceń zarówno segmentów- barier ogrodzeniowych jak i bramki wejściowej. Prostowanie odkształceń będzie zabiegiem bardzo trudnym , wymagającym szczególnej precyzji. Każde z odkształceń należy traktować indywidualnie.
Do prac tych należy zastosować przyrządy hydrauliczne i śrubowe. Powyższe zabiegi przy segmentach ogrodzeniowych poprzedzone zostaną wyprofilowaniem podłoża terenu (usunięciem nadmiaru ziemi) zapewniając swobodny przepływ wód opadowych. Prześwity pod segmentami ogrodzenia a poziomem gruntu winny wynosić 10 – 15cm nie dopuszczając tym samym do bezpośredniego kontaktu elementów żelaznych z roślinnością- trawą.
6. Prace malarskie- wymalowanie krzyża pomnikowego, krzyży nagrobnych (zachowanych i zrekonstruowanych), segmentów balustrad ogrodzenia oraz bramki (furty) wejścia.

Opis technologii: nałożenie na metal farby podkładowej np. ftalowy antykorozyjny Nabikor- firmy Nobiles lub podkładu Imestor Anticor firmy Imesta. Nałożenie lakieru nawierzchniowego do metalu np. firmy Hector – V 33, farb nawierzchniowej – Emalia Chlorokauczuk firmy Nobiles lub wykończenie powierzchni kompozycją grafitową Eddi Schmied* lub Imestol Anticor Grafit.**

---

* Jest to wysokogatunkowa , nawierzchniowa, czarna matowa farba do metalu. Produkowana na bazie żywicy alkilowej z dodatkiem mieszanek naturalnych grafitów i pyłów szlachetnych metali. Nadaje żelazu wspaniały wygląd.

**Grafitowa dyspersyjna powłoka malarska o działaniu antykorozyjnym do stali i żeliwa. Jednoskładnikowa dyspersyjna powłoka malarska na bazie akrylowych kopolimerów. Zawiera filtr stabilizacyjny przeciwko promieniowaniu UV, inhibitory antykorozyjne i grafit. Przed zastosowaniem należy powierzchnię zagruntować.

Odtworzenie układu mogił i nagrobków

Prace związane z odtworzeniem historycznego układu wnętrza cmentarza wymagają szczególnej znajomości tematu wynikającego z dokumentacji historyczno- odtworzeniowej opracowanej przez Jerzego J.P. Drogomira. Tak więc wszelkie prace muszą być prowadzone zgodnie z przedstawionymi w opracowaniu projektami, planami i zaleceniami konserwatorskimi; takie działanie pozwoli przywrócić wartości historyczne i obiektowi oraz estetykę całości założenia cmentarnego.

1. Usunięcie (wykarczowanie) zbutwiałych i zagrzybionych pni drzew uprzednio wyciętych. Usunięcie wszelkich krzewów (iglaków) w obrębie terenu cmentarza – tj. nasadzenia współczesne zasłaniające lewą stronę ogrodzenia w linii cokołu pomnikowego.
2. Drzewa (fot.26, 27, 29) znajdujące się w pobliżu ogrodzenia zagrażają w znacznym stopniu kamiennym słupom jak też żelaznym segmentom bariery ogrodzenia. Zaleca się usunąć je wraz systemy korzeniowym. Jednak ostateczna decyzja ta winna być podjęta przed przystąpieniem do prac - komisyjnie zgodnie z procedurami i pozwoleniem służb konserwatorskich- ochrony przyrody. Srebrne jodły rosnące na zewnątrz ogrodzenia po bokach murów wejścia proponuje się przyciąć w dolnych partiach, by nie zagrażały przede wszystkim kamiennym słupom i żelaznym segmentom ogrodzenia. Należałoby potraktować te cięcia jako pielęgnacyjne.
3. Prace ziemne prowadzić mają do wyprofilowania łagodnej pochyłości stoku wnętrza cmentarza, w tym usunięciu nadmiaru ziemi zalegającej przy żelaznych segmentach ogrodzenia. Natomiast poważny problem istnieje w linii ogrodzenia cokołu pomnikowego przylegającego bezpośrednio do cmentarza komunalnego. Tutaj proponuje się, po niwelacji podłoża odsłaniającego dolne partie żelaznych segmentów ogrodzenia wykonać opaskę betonową –beton wibroprasowany. Zabezpieczy ona nadmierne osuwanie się i wypłukiwanie gruntu wyżej ukształtowanego.
4. Po tych pracach można przystąpić do wytyczenia (odtworzenia) rozkładu mogił z zachowaniem symetrii pionowej i poziomej oraz alejki na osi głównej- cokołu pomnikowego i bramki wejścia.
5. Po pracach pomiarowych (wytyczeniu pierwotnego założenia) wykonanie wykopów pod nagrobki na głębokość ok. 70 – 80cm oraz wykopów pod obramowania mogił (opaski betonowe – beton wibroprasowany). Wszystkie prace; pomiary, wytyczanie i rozplanowanie muszą być wykonane ściśle z projektem odtworzeniowym – dok. rysunkowa- rys. 4 i 5 oraz szczegółowym opisem – dok. opisowa- str. 53.

6. Na tym etapie należy również wykonać rekonstrukcję mogiły oficerskiej tj. wykopów pod betonowe obramowania (wg planu odtworzeniowego - rys. 10, dok. rysunkowa). Ponadto zgodnie z wytycznymi planu odtworzeniowego istniejące grobowce (z późniejszych pochówków), oznaczone na planie a, b, c należy zachować, wyodrębniając ich obecny zarys obramowaniami betonowymi (beton wibroprasowany). Groby te bez przemieszczeń zostają wkomponowane niejako w zbiorowa mogiłę.
7. Osadzenie nagrobków z krzyżami w uprzednio przygotowane wykopy, z utwardzeniem osadzenia(stopnica, suchy beton, itp.- ok. 20cm). Izolacje poziome i pionowe są niezasadne ponieważ każdy z nagrobków zostaje uprzednio zaimpregnowany warstwą hydrofobową. Zabieg osadzania, pozornie prosty, wymaga precyzji i staranności w zachowaniu symetrii (poprzecznej i podłużnej) osadzanych nagrobków. Osadzanie nagrobków ze względu na żeliwne krzyże (ewentualne możliwe ich uszkodzenia) jest zabiegiem wymagającym wyjątkowej ostrożności i dokładności. Równolegle należy wykonać osadzenie obramowań mogił z krawężników(beton wibroprasowany) w przygotowane wykopy. Obramowanie w „głowie mogiły” w linii płaszczyzny tylnej nagrobka.
8. Końcowe opracowanie wnętrza cmentarza- obsianie trawą z gatunku niskich traw, natomiast na mogiłach można zasiać trawę lub zasadzić wieloletnie rośliny zapewniające pokrycie niskim, równym kobiercem.

Wyposażenie nagrobków w tablice nagrobne

1. Wykonanie rekonstrukcji tablic nagrobnych, emaliowanych zgodnie z wzorami (dok. rysunkowa str. 43 – 51. Odtworzenie tablic nagrobnych należy realizować ściśle z przedstawionymi wzorami, zarówno pod względem obmiaru, układu tekstu, koloru. Rekonstrukcja 63 wzorów tablic (uwzględniając brakujące krzyże). Realizacja zadania w profesjonalnej emalierni z doświadczeniem realizacji tablic nagrobnych na cmentarzach z I wojny światowej.
2. Nawiercenie otworów w ramkach krzyży pod montaż tablic nagrobnych. Wykonanie otworów należy wykonać bardzo precyzyjnie po wstępnych przymiarkach, wyznaczeniu punktów otworów z tablic na przynależnych ramkach krzyżów. Do nawierceń zastosowany zostanie najwyższej jakości sprzęt. Otwory w ramkach krzyży - dwa w poziomej osi ramki. Nawiercenia otworów po końcowych konsultacjach konserwatorskich oraz autora opracowania historyczno-odtworzeniowego J.P Drogomira.
3. Montaż emaliowanych tablic nagrobnych (odtworzonych- zrekonstruowanych) w ramki krzyży. Zastosowanie stalowych śrub z podkładkami teflonowymi, na styku- gumowych lub silikonowych

amortyzujących. Alternatywnym rozwiązaniem jest montaż za pomocą rurkowych nitów aluminiowych. Przed montażem konieczna jest konsultacja z autorem projektu historyczno- odtworzeniowego- - J.P. Drogomiła. Konsultacja ta, konserwatorska i autorska jest konieczna ze względu na prawidłowe rozmieszczenie zrekonstruowanych tablic w istniejące ramki krzyży w obecnym posadowieniu nagrobków- czyli właściwego „klucza” montażu.

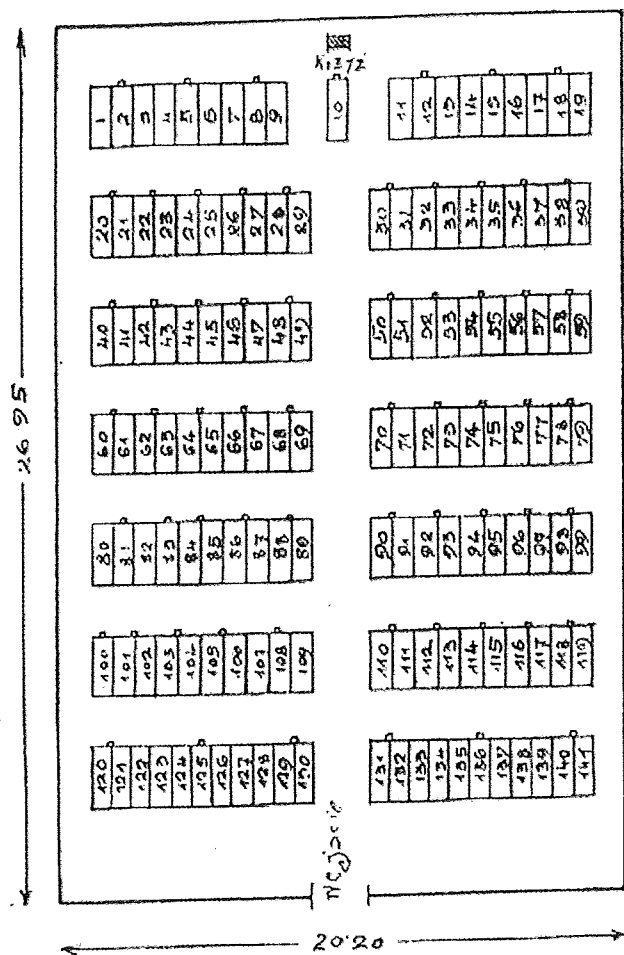
V. PODSUMOWANIE

Założenia i postępowanie konserwatorskie realizowane prawidłowo i zgodnie ze sztuką konserwatorską pozwolą na przywrócenie właściwych wartości zarówno historycznych jak i estetycznych obiektowi – cmentarzowi wojennemu z I wojny światowej w Bobowej.

Przy kompleksowej konserwacji cmentarza (zachowując wszystkie wytyczne projektu historyczno- odtworzeniowego) ze stanowiska konserwatorskiego proponuje się odstępnie od rekonstrukcji- odtworzenia przyzm mogił (kopców mogiłnych). Na tym etapie, bez względu na wartości estetyczne końcowego założenia wydaje się niezasadne, ponieważ utrzymanie na bieżąco zrekonstruowanych przyzm mogiłnych wymaga stałej (profesjonalnej) opieki. Wykonanie (rekonstrukcja) pierwotnego założenia, tylko z obramowaniami mogił, perspektywicznie nie wyklucza odtworzenia przyzm- kopców mogił.

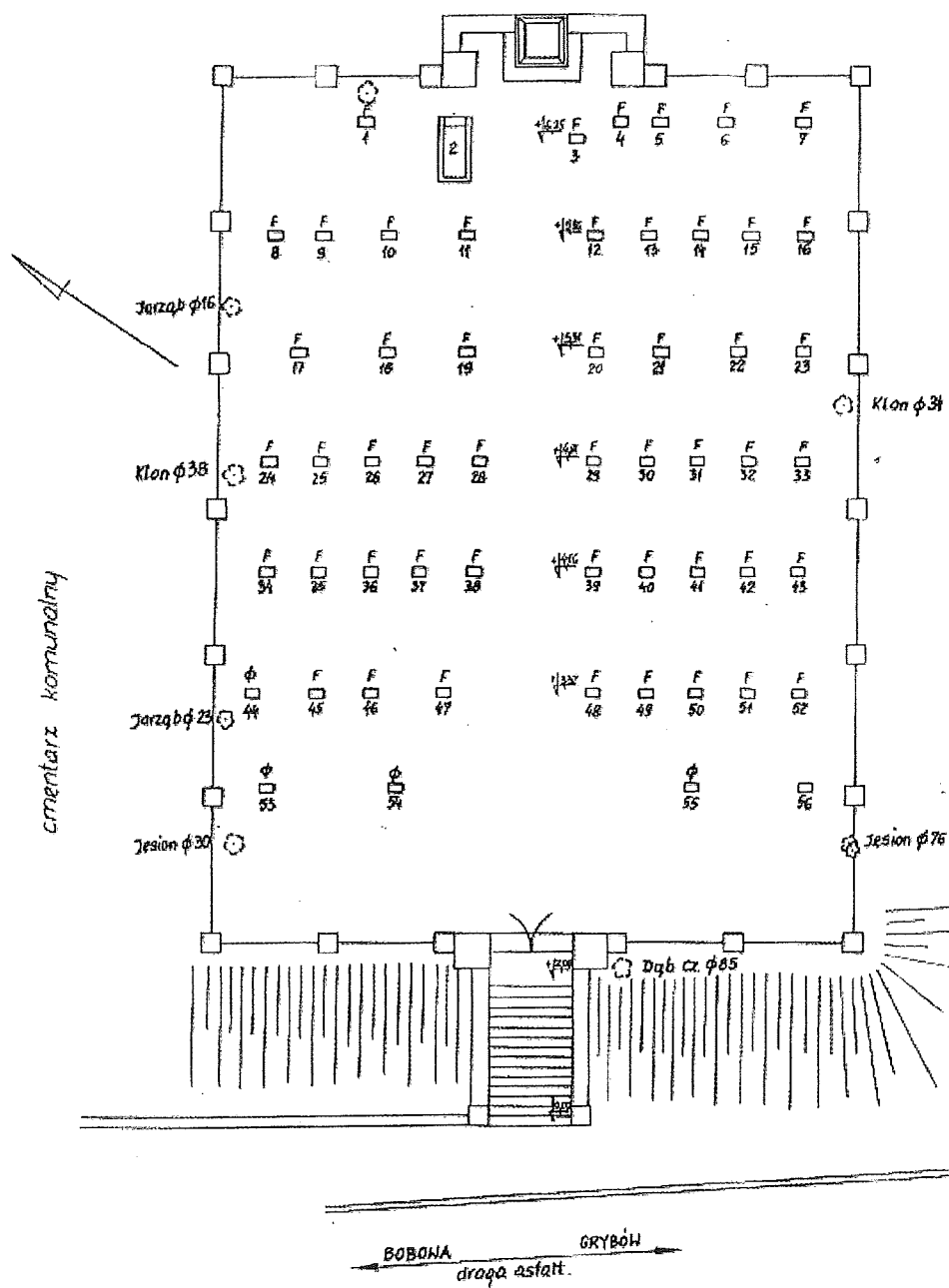
Natomiast na tym etapie, istotnym problemem- bardzo ważnym- jest rozmieszczenie emaliowanych tablic nagrobnych we właściwe ramki krzyży nagrobków obecnie usytuowanych. Projekt odtworzeniowy obrazuje schemat rozmieszczenia nagrobków i wzorów tablic lecz w dolnych rzędach mogił konieczne jest dopracowanie schematu rozmieszczenia – tzw. „klucza” montażu tablic(z historycznego punktu widzenia obecnie nie do końca jasny i pewny). Wątpliwości te wymagają fachowej opinii historycznej – konsultacji i opinii autora opracowania historyczno- odtworzeniowego ;J.P. Drogomirra.

B. Rysunkowa
a. archiwalna

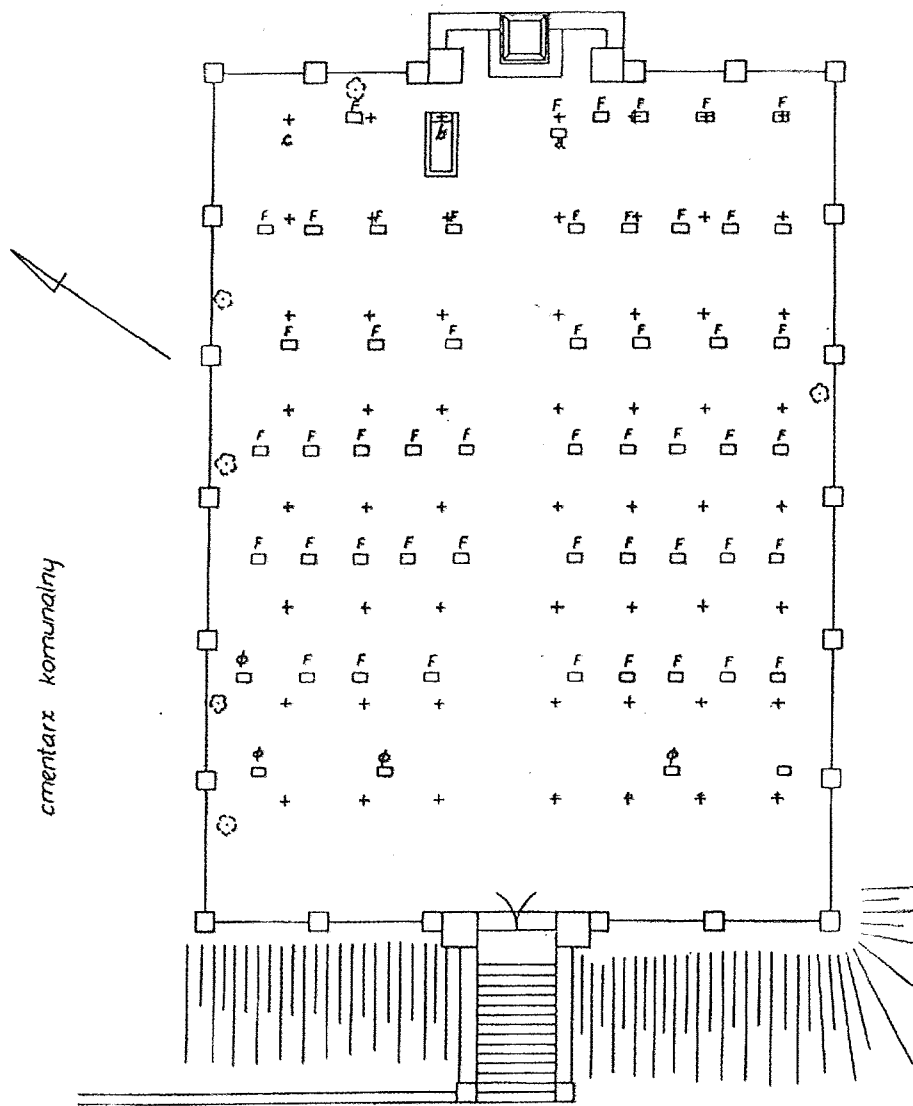

rys 1. Archiwalny plan cmentarza, w skali 1 : 200, z obowiązującą numeracją grobów i naniesioną lokalizacją nagrobków.

rys. 2. Plan sytuacyjny cmentarza z roku 1987, w skali 1 : 150

rys. 3. Plan cmentarza z sytuacją nagrobków z sierpnia 1987 r. i czerwca 2010 roku, w skali 1 : 150

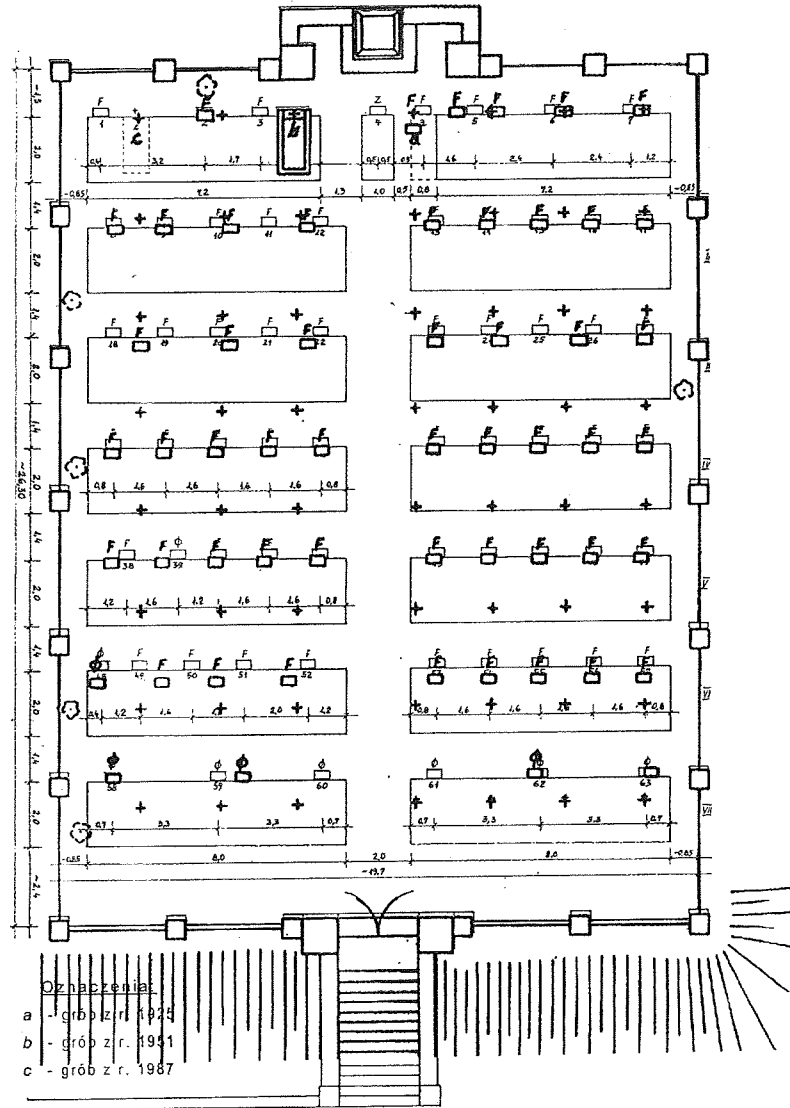

Lokalizacja nagrobków:

- φ - stan z sierpnia 1987 r.
- + † - stan z czerwca 2010 r.
- a, b, c - nagrobki na grobach z lat 1925, 1951 i 1987

b. projektowa

rys. 4. Plan w skali 1 : 200, z danymi do rekonstrukcji układu grobów i nagrobków oraz aktualnym sytuacyjnym, z lipca 2013r.

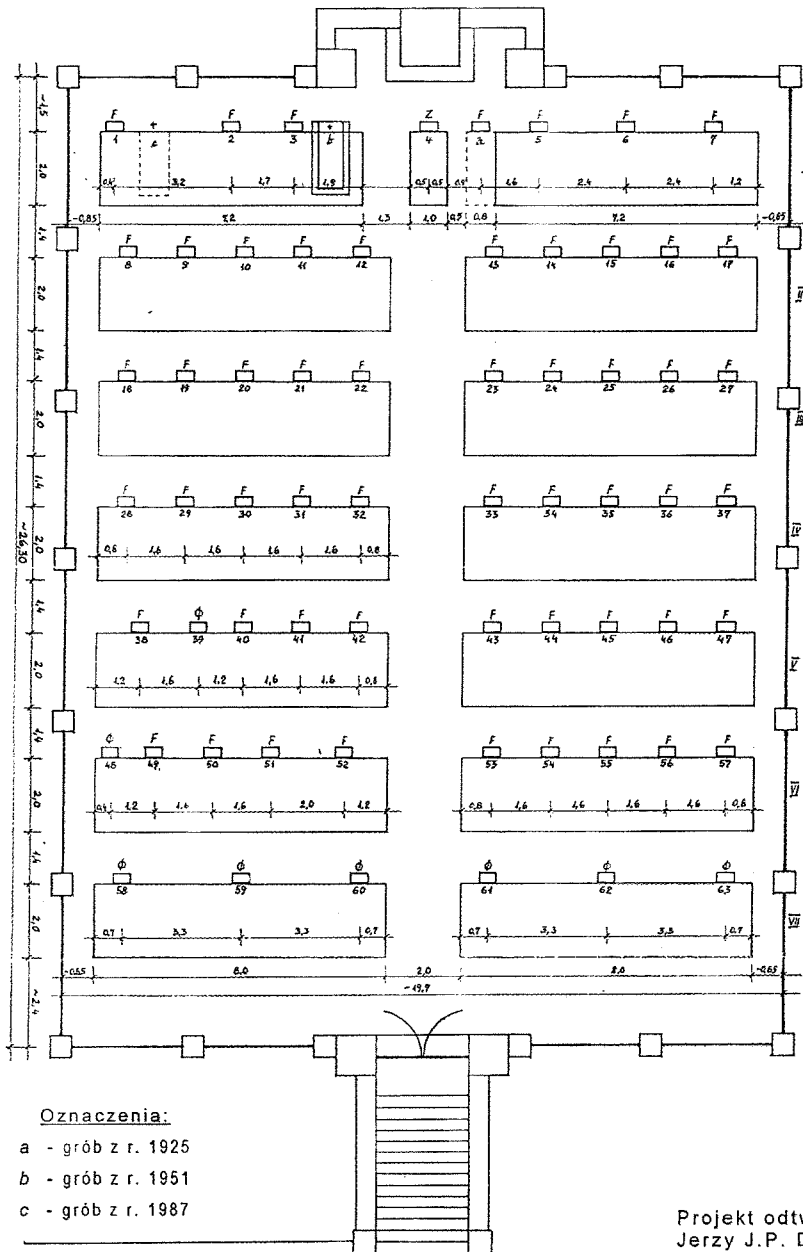

———— Projekt

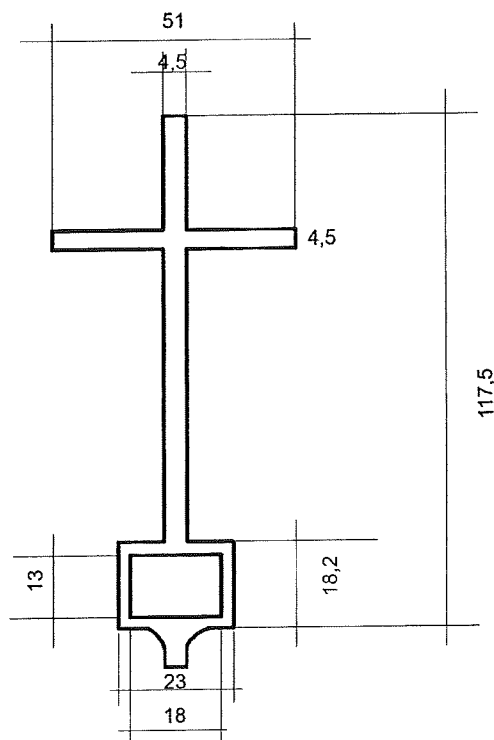
———— Stan obecny

rys. 5. Plan w skali 1 : 100 z danymi do rekonstrukcji układu grobów i nagrobków, z numeracją nagrobków

Cmentarz wojenny Nr. w 133 Bobowa
zarys mogił - układ nagrobków - plan odtworzeniowy

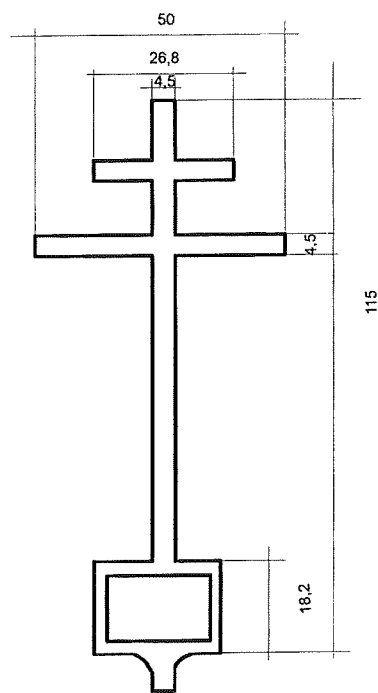

rys. 6. Rekonstrukcja żeliwnego krzyża nagrobków, typ **F**,
skala 1 : 10 (grubość – 2cm)

Krzyż typu **F**

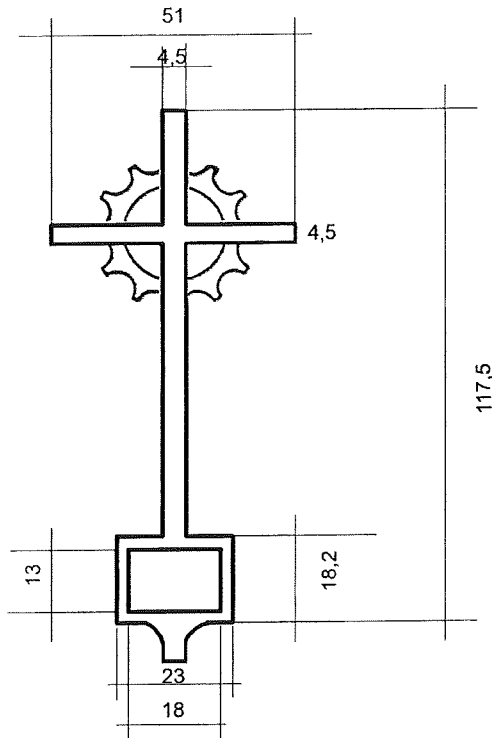
rys.7. Rekonstrukcja żeliwnego krzyża nagrobków, typ Φ ,
skala 1 : 10 (grubość – 2cm)

Krzyż typu Φ

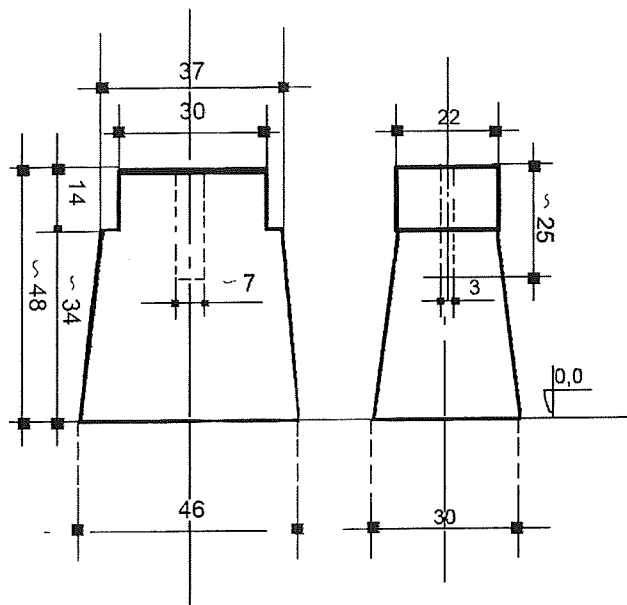

rys.8. Rekonstrukcja żeliwnego krzyża nagrobka oficerskiego,
typ **Z**, skala 1 : 10 (grubość – 2cm)

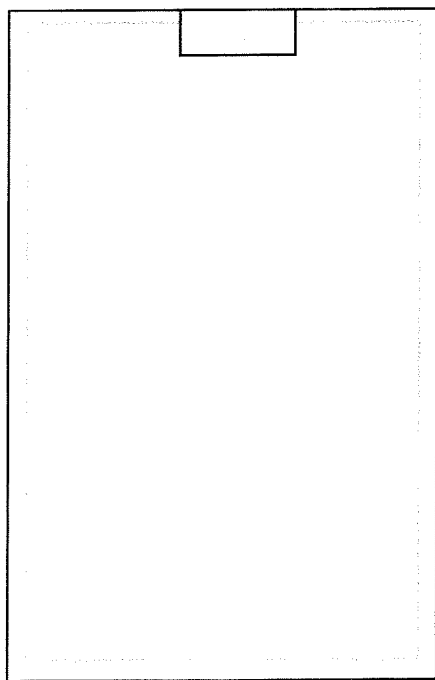
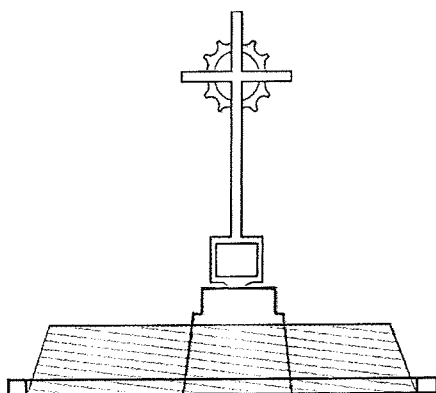
Krzyż typu **Z**

rys. 9. Rekonstrukcja cementowego nagrobka

COKÓŁ NAGROBKA SKALA 1: 10

rys.10. Grób oficerski

d. Opisowa

Tekst jest wiernym powtórzeniem opracowania „Cmentarz wojenny Nr 133 BOBOWA, dokumentacja historyczno- odtworzeniowa,”

- autor: Jerzy J.P. .Drogomir. Rozdział ten jest dodatkowo cytowany ze względu na proponowane odtworzenie założenia wnętrza cmentarza i bardzo istotne sugestie autora. Podejmując się realizacji powyższego zadania należy wnikliwie przestudiować przede wszystkim ten rozdział.*

„ Ad 3. Odtworzenie i utrwalenie układu mogił i nagrobków.

Odtworzenie układu mogił należy przeprowadzić posługując się planem cmentarza załącznik 4 oraz kierując podanymi niżej wskazówkami.

Jak już wspomniano w rozdziale I nin. opracowania, na cmentarzu znajdują się wyłącznie groby indywidualne. Wszystkie groby mają standardowy wymiar od podstawy do przedniej krawędzi nagrobka = 2,0 m (patrz załącznik 4). Są one rozlokowane symetrycznie względem osi głównej cmentarza i zblokowane w 14 dużych mogił, które tworzą VII równoległych rzędów przeciętych centralną alejką. W I, górnym rzędzie, znajduje się 9 grobów po każdej stronie. U wylotu alejki, w osi cmentarza umieszczono oddzielnie grób poległego oficera (nr. 10). W kolejnych pięciu rzędach, znajduje się po 10 grobów po każdej stronie alejki. Wszystkie groby w rzędach od I do VI mają szerokość 0,8 m. Jedyne grób oficerski ma szerokość 1,0 m. W najniższym, VII rzędzie, znajduje się 11 grobów po obu stronach. Groby te są nieco węższe (mają szerokość ~ 0,73 m). Sprawia to, że wszystkie mogiły zbiorcze w rzędach od II do VII mają jednakowe wymiary(2x 8 m). Ideę rozlokownia grobów ilustruje archiwalny plan cmentarza, załącznik 1.

Groby były usypywane w typowe kopce mogilne w postaci przyzm o wysokości ok. 40cm, umacnianych darnią. Nagrobki ustawiano za mogiłami, „w głowach”. Większość nagrobków „obsługuje” po dwa groby. Oś nagrobka leży w takiej sytuacji na przedłużeniu linii styku danych dwu grobów. Po obu stronach I rzędu (górnego), i w pojedynczych przypadkach w rzędach V i VI po lewej stronie cmentarza, jeden nagrobek przypada na trzy sąsiadujące groby. Jest ustawiony w osi grobu środkowego. W VII rzędzie (dolnym), nagrobki środkowe po obu stronach rzędu „obsługują” po 7 grobów każdy. Ostatni przypadek dotyczy grobów z jednym indywidualnym nagrobkiem. Poza grobem oficerskim (nr.10), są to groby dwóch poległych Rosjan , nr 83 i 100, na których zastosowano krzyże dwuramiennie (typu ϕ). Opisane zasady ustawienia

---

* Jerzy J.P. .Drogomir, opracowanie -październik 2010, „Cmentarz wojenny Nr 133 BOBOWA, dokumentacja historyczno- odtworzeniowa,” str.6/11;

nagrobków dobrze wyjaśnia plan załącznik 1, na którym zaznaczono poszczególne groby wchodzące w skład danej mogiły, wraz z ich numerami, i lokalizacje nagrobków. Na planie odtworzeniowym (załącznik 4), zasada ta jest również przestrzegana, chociaż jej dostrzeżenie może utrudnić brak linii granicznych między pojedynczymi grobami.

UWAGA: W rzędzie I dochodzi do sytuacji konfliktowej, wynikającej z lokalizacji nowych pochówków w granicach pochówków wojennych. Propozycje rozwiązania tej sytuacji zostaną omówione na końcu części Ad 3.

Ze zdjęcia archiwalnego i sytuacji na cmentarzu wynika, że cmentarz nie posiadał tarasów. Groby poszczególnych rzędów leżały na pochyłości stoku. Z fotografii archiwalnej wynika, że podobnie jak na innych cmentarzach położonych na łagodnych stokach, górne powierzchnie mogił miały nieco mniejsze nachylenie, niż podłoże (stok). Osiągnano to zwiększając nieznacznie wysokość przyzmu od strony spadku terenu, co zmniejszało wypłukiwanie górnych płaszczyzn mogił (patrz: fotografia archiwalna, załącznik 6).

Najbardziej odpowiednie ze względów historyczno- estetycznych byłoby odtworzenie typowych, ziemnych kopców mogiłnych o wysokości ok. 40 cm z nachyleniem boków pod kątem 45 stopni. Kopce takie należałoby stabilizować taflami z darnią. Tak odtworzone mogiły wymagają jednak okresowych napraw konserwacyjnych, gdyż mają tendencję do osiadania i rozmywania się. Czynniki te sprawiły, że już w latach międzywojennych przystąpiono do utrwalania zarysów mogił za pomocą zieleńcowych krawężników lekkiego typu, zakopywanych w linii konturów mogił tak, by krawężnik wznosił się 5-7cm nad powierzchnię gruntu. Umożliwiało to koszenie traw. W opisany sposób utrwalono zarys mogił na znacznej ilości cmentarzy, szczególnie w okręgach VII i VIII . Ostatnio stosuje się trwałe i estetyczne opaski zieleńcowe wykonane z betonu wibroprasowanego.

Odejście od tradycyjnych kopców mogiłnych wymaga pozytywnej opinii właściwego konserwatora zabytków. Należy jednak uwzględnić, że brak w terenie wyraźnie wyznaczonych zarysów mogił, powoduje zatarcie czytelności obrazu cmentarza, a w skrajnych przypadkach, jak to miało miejsce na przedmiotowym cmentarzu, dowolne interpretowanie wnętrza i przemieszczanie nagrobków.

W przypadku odtworzenia tradycyjnych kopców mogiłnych, należy wytyczyć dokładnie kontury mogił posługując się planem, załącznik 4. Czynność tę powinno poprzedzić ostrożne usunięcie nagrobków w taki sposób, by nie zniszczyć krzyży. Wskazania dotyczące konserwacji cokołów zawarto w rozdziale III, część ad 1 i Ad 4.....,

....Na planie, załącznik 4, **ponumerowane są nagrobki** . Cokoły powinny być ustawione zgodnie z rysunkiem, przy dolnych krawędziach przyzmu mogiłnych, „ w głowach” mogił. Wysokość górnej płaszczyzny cokołu leży kilka cm powyżej górnej płaszczyzny mogił. (ok.5 cm). Jest to istotne, gdyż tablice nagrobnych nie może przesłaniać zieleń (trawa) porastająca mogiły. Cokoły typu zastosowanego na cmentarzu były wytwarzane w kilku wersjach i odmianach. Główna różnica polegała na wysokości całkowitej cokołu.

W pierwszym przypadku podstawa cokołu mogła się pokrywać z pozioma linią oznaczającą na rysunku poziomej, części skośne przechodziły w równoległe, tworząc przedłużenie cokołu o ok. 20cm. W przypadku cokołów o wysokości całkowitej ok. 48 cm, ustawiano je na indywidualnych fundamentach wylewanych z betonu bezpośrednio w gruncie. Fundament miał głębokość ok. 25 cm i powierzchnię o kilka cm większą od podstawy cokołu. W zasadzie fundament nie powinien być widoczny nad powierzchnią gruntu. W drugim przypadku, gdy cokół miał wysokość całkowitą ok. 68 cm lub większą, część dolna traktowano jak fundament, wkopując ja w grunt. Cokoły pierwszego typu są do dokładnego ustawienia i nie wykazują tendencji do odchyień od pionu.

W razie ustaleń o utrwaleniu terenie konturów mogił za pomocą krawężników lekkiego typu, należy przedłużyć wymiary boczne wszystkich mogił z 2,0 m do ok. 2,3 m tj. o szerokość cokołów i nagrobki ustawić w zarysach mogił tak, by tylne płaszczyzny cokołów nagrobków sięgały krawężników.

Bez względu na przyjęty sposób ustawieni zarysów mogił, cokoły (nagrobki) w danych rzędach winny być ustawione w jednej linii, podobnie nagrobki muszą pokrywać się w liniach równoległych do osi głównej cmentarza. Wierzchołki krzyży w danym rzędzie poprzecznym winny leżeć w jednej płaszczyźnie.

Jak wspomniano w części Ad 1, przy transporcie nagrobków i korygowaniu ustawień itp. Niedopuszczalne jest chwytanie za krzyże w celu wykonania jakichkolwiek manipulacji cokołem, gdyż nieuchronnie prowadzi to do złamania krzyży (krzyże zastosowanych na cmentarzu typów są wyjątkowo delikatne i podatne na uszkodzenia).

Odtworzenie sytuacji mogił i nagrobków w rzędzie I

W rzędzie I, w obszarze pochówków wojennych (groby nr 2 i 3 oraz 8 i 9), znajdują się dwa groby, oznaczone literami b i c. Groby te utrudniają uformowanie przyzmy mogilnej (w przypadku odtwarzania), a w szczególności ustawienia nagrobków nr 1 i 3. propozycje koniecznych przesunięć cokołów 1 i 3 podano na rysunku. W przypadku zaznaczenia granic zbiorczej mogiły wojennej krawężnikami groby b i c znajdują się w granicach mogiły wojennej.

Po prawej stronie rzędu I pochówek z oku 1925, oznaczony literą a, przylega do mogiły zbiorczej, lecz z pochówkami wojennymi nie koliduje. W przypadku odtwarzania przyzmy mogilnych, należałoby pochówek a włączyć do mogiły zbiorczej i ustawić na nim dotychczasowy (istniejący) nagrobek, wg podanych odległości. W razie wyznaczenia mogiły krawężnikami wykopanymi zgodnie z linią przerywaną na planie. W tym przypadku granica wyznaczająca granice zasięgu mogiły wojennej, winna pozostać.

Grób oficerski nr 10, w przypadku odtwarzania przyzmy mogilnych należy otoczyć obramowaniem betonowym podobnym do istniejącego na grobie b. W razie stosowania do utrwalania konturów mogił krawężników, grób nr 10 można opasać krawężnikami jak pozostałe. Grób oficerski powinien być wyposażony w nagrobek krzyżem typu Z. W przypadku trudności z wykonaniem kopii krzyża tego typu, można zastosować typ F

VII. Harmonogram rzeczowo - finansowy

Kompleksowej konserwacji cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 133
w Bobowej

Lp.	ELEMENT PRACY	Wartość netto	Termin
ELEMENTY KAMIENNE – PIASKOWCOWE cokół pomnikowy, słupy ogrodzenia, mury wejścia			
1.	Odczyszczenie z zabrudzeń		
2.	Dezynfekcja dolnych partii elementów		
3.	Impregnacja strukturalna zwietrzałych fragmentów		
4.	Uzupełnienie ubytków formy		
5.	Impregnacja strukturalno- hydrofobowa		
ELEMENTY BETONOWE płyty(nasadniki) cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia oraz schody wejścia			
1.	Odczyszczenie z zabrudzeń		
2.	Usunięcie wtórnej warstwy cementowej schodów		
3.	Dezynfekcja fragmentów płyt nasadników cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia		
4.	Rozkucie wgłębnych i powierzchniowych pęknięć		
5.	Opracowanie powierzchni płyt - nasadników cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia		
6.	Opracowanie końcowe schodów wejścia		
7.	Impregnacja strukturalno- hydrofobizacyjna		

NAGROBKI Konserwacja zachowanych Rekonstrukcja niezachowanych	
1.	Odkopanie z miejsc obecnego osadzenia w gruncie
2.	Odczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń
3.	Usunięcie wtórnych uzupełnień
4.	Doczyszczenie powierzchni nagrobków
5.	Wykonanie zabiegu dezynfekcji
6.	Uzupełnienie ubytków formy zachowanych nagrobków
7.	Rekonstrukcja nagrobków
8.	Montaż zrekonstruowanych krzyży w gniazda nagrobków - zrekonstruowanych
9.	Impregnacja hydrofobowa nagrobków
10.	Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane wykopy - gniazda
ELEMENTY ŻELAZNE Krzyż pomnikowy, krzyże nagrobne, segmenty balustrady ogrodzenia, bramka(furta) wejścia	
1.	USUNIĘCIE WARSTW MALARSKICH
1.a.	Krzyż pomnikowy
1.b.	Krzyże nagrobne
1.c.	Segmenty balustrady ogrodzenia
1.d.	Bramka(furta) wejścia

2.	ODCZYSZCZENIE Z PRODUKTÓW KOROZJI
1.a.	Krzyż pomnikowy
1.b.	Krzyże nagrobne
1.c.	Segmenty balustrady ogrodzenia
1.d.	Bramka(furta) wejścia
3.	Rekonstrukcja krzyży żeliwnych – nagrobkowych 10 szt.
4.	Naprawa zawieszenia bramki(furty) wejścia
5.	LIKWIDACJA ODKSZTAŁCENÍ
5.a.	Segmenty balustrady ogrodzenia
5.d.	Bramka(furta) wejścia
6.	PRACE MALARSKIE
6.a.	Krzyż pomnikowy
6.b.	Krzyże nagrobne
6.c.	Segmenty balustrady ogrodzenia
6.d.	Bramka(furta) wejścia
	ODTWORZENIE UKŁADU MOGIŁ I NAGROBKÓW
1.	Usunięcie pni drzew(zbutwiałych) i krzewów
2.	Usunięcie drzew zagrażającym ogrodzeniu

3.	Prace ziemne – niwelacja terenu wnętrza cmentarza
4.	Odtworzenie rozkładu mogił i nagrobków - wytyczenie
5.	Wykonanie wykopów pod nagrobki wraz przygotowaniem podłoża pod ich osadzenie
6.	Wykonanie wykopów pod obramowania mogił
7.	Opracowanie mogiły oficerskiej oraz mogił późniejszych
8.	Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane Wykopy
9.	Osadzenie krawężników obramowań mogił
10.	Obsianie wnętrza cmentarza wraz z mogiłami
WYPOSAŻENIE NAGROBKÓW W TABLICE NAGROBNE	
1.	Rekonstrukcja emaliowanych tablic nagrobnych
2.	Nawiercenie otworów w ramkach krzyży pod montaż emaliowanych tablic
3.	Montaż tablic nagrobnych w ramkach krzyży
RUSZTOWANIE	
1.	Wykonanie rusztowania do realizacji prac przy Krzyżu pomnikowym

VIII. PRZEDMIAR I KOSZTORYS PRAC KONSERWATORSKICH

NAZWA: Opracowanie kompleksowego programu prac konserwatorskich dla cmentarza Wojennego z I wojny światowej nr 133 w Bobowej.
 ADRES: Bobowa, ul. Węgierska, na stoku cmentarza parafialnego przy drodze wojewódzkiej nr 981, działka nr 1118 w Bobowej
 INWESTOR: Gmina Bobowa, ul. Rynek 21, 38-350 Bobowa.

ELEMENTY KAMIENNE – PIASKOWCOWE

Cokół pomnikowy, słupy ogrodzenia, mury wejścia.

L.p	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	452131 4-0	Oczyszczanie Z zabrudzeń	m ²	106		
2.	452131 4-0	Dezynfekcja dolnych partii elementów	m ²	30		
3.	452131 4-0	Impregnacja strukturalna zwiędzłych fragmentów	m ²	30		
4.	8B-1.e	Uzupełnienie ubytków formy	m ²	10		
5.	452131 4-0	Impregnacja strukturalno- hydrofobowa	m ²	106		

ELEMENTY BETONOWE

**Płyty(nasadniki) cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia
oraz schody wejścia**

L.p	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	452131 4-0	Oczyszczenia zabrudzeń	m ²	60,00		
2.	452131 4-0	Usunięcie wtórnej warstwy cementowej schodów	m ²	12,35		
3.	452131 4-0	Dezynfekcja fragmentów płyt – nasadników cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia	m ²	40,00		
4.	Wycena własna	Rozkucie wgłębnych i powierzchniowych pęknięć	m.b.	50,00		

5.	452131 4-0	Opracowanie powierzchni płyt – nasadników cokołu pomnikowego, słupów ogrodzenia, murów wejścia	m2	60,00		
6.	452131 4-0	Opracowanie końcowe schodów	m2	12,35		
7.	452131 4-0	Impregnacja strukturalno-hydrofobizująca	m2	72,35		

NAGROBKI

konserwacja zachowanych i rekonstrukcja niezrachowanych

L.p.	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	452154 00-1	Odkopanie z miejsca obecnego osadzenia w gruncie	szt.	53		
2.	452154 00-1	Oczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń	m2	38,69		
3.	8D-3.b	Usunięcie wtórnych uzupełnień	dcm ²	1900		
4.	8D-3.b	Doczyszczanie powierzchni nagrobków	m2	38,69		
5.	452154 00-1	Wykonanie zabiegu dezynfekcji	m2	38,69		
6.	Wycena własna	Uzupełnienie ubytków formy zachowanych nagrobków	szt.	53		
7.	Wycena własna	Rekonstrukcja nagrobków	szt.	10		
8.	Wycena własna	Montaż zrekonstruowanych krzyży w gniazda nagrobków-zrekonstruowanych	szt.	10		
9.	452154 00-1	Impregnacja hydrofobowa nagrobków	m2	45,99		
10.	Wycena własna	Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane wykopy – gniazda	szt.	63		

ELEMENTY ŻELAZNE

krzyż pomnikowy, krzyże nagrobne, segmenty balustrady ogrodzenia, bramka /furta/ wejścia

Lp.	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.		Usunięcie warstw malarskich				
1a.	Wycena własna	krzyż pomnikowy	szt.	1		
1b.	8F-2.a	krzyże nagrobkowe	dcm ²	1325		
1c.	Wycena własna	segmenty balustrady ogrodzenia	szt.	20		
1d.	Wycena własna	bramka /furta / wejście	szt.	1		
2.		Oczyszczenie z produktów korozji				
2a.	Wycena własna	krzyż pomnikowy	szt.	1		
2b.	8F-2.a	krzyże nagrobkowe	dcm ²	1325		
2c.	Wycena własna	segmenty balustrady ogrodzenia	szt.	20		
2d.	Wycena własna	bramka / furta/ wejście	szt.	1		
3.	Wycena własna	Rekonstrukcja krzyży żeliwnych	szt.	10		
4.	Wycena własna	Naprawa zawieszenia bramki/furty/ wejścia	szt.	4		
5.		Likwidacja odkształcen.				
5c.	Wycena własna	segmenty balustrady	szt.	10		
5d.	Wycena własna	.bramka / furta/ wejście	szt.	1		
6.		Prace malarskie				
6a.	Wycena własna	krzyż pomnikowy	szt.	1		
6b.	Wycena własna	krzyże nagrobkowe	szt.	63		

6c.		segmenty ogrodzenia balustrada.	szt.	20		
6d.		bramka / furta/ wejście	szt.	1		

ODTWORZENIE UKŁADU MOGIŁ I NAGROBKÓW

L.p.	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	772114 00-6	Usunięcie pni drzew (zbutwiałych) i krzewów	szt.	4		
2.	772114 00-6	Usunięcie drzew zagrażających ogrodzeniu	szt.	6		
3.	452154 00-1	Prace ziemne niwelacja terenu wnętrza cmentarza	m ²	544,39		
4.	Wycena własna	Odtworzenie rozkładu mogił i nagrobków - wytyczenie	x	x	x	
5.	452154 00-1	Wykonanie wykopów pod nagrobki wraz przygotowaniem podłoża pod ich osadzenie	szt.	63		
6.	452154 00-1	Wykonanie wykopów pod obramowania mogił	m.b.	168		
7.	Wycena własna	Opracowanie mogiły oficerskiej oraz mogił późniejszych pochówków	szt.	4		
8.	452154 00-1	Osadzenie nagrobków z krzyżami w przygotowane wykopy	szt.	63		
9.	452154 00-1	Osadzenie krawężników obramowań mogił	m.b.	168		
10.	452154 00-1	Obsianie wnętrza cmentarza wraz z mogiłami	m ²	544,39		

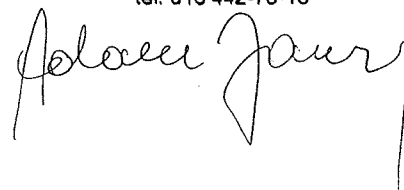
WYPOSAŻENIE W TBLICE NAGROBNE NAGROBKÓW

L.p.	Podst. wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m.	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	452154 00-1	Rekonstrukcja emaliowanych tablic nagrobnych	szt.	63		
2.	Wycena własna	Nawiercenie otworów w ramkach krzyży pod montaż tablic nagrobnych	szt.	126		
3.	Wycena własna	Montaż tablic nagrobnych w ramkach krzyży	szt.	63		

RUSZTOWANIE

Lp	Podst wyceny	Opis pozycji kosztorysowej	j.m	Obmiar	Cena jednostkowa	Kwota
1.	452621 20-8	1. Wykonanie rusztowanie do realizacji prac przy krzyżu pomnikowym	m2/ doba + roboc izna	42		
		Razem				

Artiko Arte
KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Adam Janczy
33-300 Nowy Sącz, ul. I Brygady 55
NIP: 734-155-30-83, REGON: 120608385
tel. 018 442-75-15

IX. Specyfikacja techniczna wykonania i odbioru prac konserwatorskich

Podstawą opracowania jest Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 2 września 2004r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy dokumentacji projektowej, specyfikacji technicznych wykonania i odbioru robót budowlanych oraz programu funkcjonalno- użytkowego.

1. WSTĘP

1.0. Informacja ogólna

Prace związane z realizacją przedmiotowej inwestycji należy wykonać zgodnie z warunkami technicznymi wykonania i odbioru prac, opisanymi w „Specyfikacji Technicznej Wykonania i Odbioru Robót(ST)”, którą sklasyfikowano na podstawie Wspólnego Słownika Zamówień, którego stosowanie reguluje Rozporządzenie

Komisji (WE) Nr 2151/2003 Parlamentu Europejskiego z grudnia 2003 r.

„Specyfikacja Techniczna Wykonania i Odbioru Robót(ST)” określa zasady postępowania przy wykonywaniu prac konserwatorskich(kod wg CPV:45212314-0 – Roboty budowlane w zakresie pomników historycznych lub miejsc pamięci).

1.1. Nazwa zamówienia

Kompleksowa konserwacja cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 133 w Bobowej.

Klasyfikacja robót wg Wspólnego Słownika Zamówień (CPV)

Roboty na cmentarzu – 45215400-0

Prace konserwatorskie - 45212314-0

1.2. Przedmiot i zakres prac

Przedmiotem prac jest konserwacja zachowanych elementów założenia cmentarza wraz z pracami rekonstrukcyjnymi przywracającymi pierwotne (historyczne) założenie.

- konserwacja elementów kamiennych
- konserwacja elementów betonowych
- konserwacja elementów żelaznych
- rekonstrukcja nagrobków i żeliwnych krzyży
- rekonstrukcja tabliczek z nazwiskami pochowanych żołnierzy
- rekonstrukcja, odtworzenie układu mogił i nagrobków
- inne związane z wyposażeniem wnętrza w zieleń

1.3. Informacje o terenie prac

- a. Prace prowadzone będą na terenie objętym ochroną konserwatorską, znajdującym się w obrębie czynnego cmentarza parafialnego, trwale ogrodzonym.
- b. Teren winien posiadać system oznakowań informujących o istniejących pracach.

- c. Gruz ,ziemia, krzewy i drzewa z wycinki oraz nie przeznaczone do ponownego wykorzystania należy wywozić na bieżąco
- d. Materiały do konserwacji winny być dowożone na bieżąco, w ilości dziennego zużycia. Dotyczy to szczególnie materiałów łatwopalnych, żywic, farb itp.
- e. Media (woda, energia elektryczna)niezbędne do realizacji zadania udostępnione będą odpłatnie; miejsca poboru, dopuszczalna moc i szczegółowe warunki techniczne podłączenia do uzgodnienia na wprowadzeniu na teren prac, natomiast kable, przewody od miejsc przyłącza zapewnia wykonawca na własny koszt. Problem przyłącza energii elektrycznej należy w skomplikowanej sytuacji rozwiązać stosując agregat prądowórczy.
- f. Wykonawcy zostanie udostępniony węzeł sanitarny i pomieszczenie na szatnię dla pracowników.
- g. Ewentualne miejsce składowania materiałów zostanie wskazane przez przedstawiciela UG- Bobowa na wprowadzeniu. W kosztach realizacji zadania Należy uwzględnić transport materiałów. Materiały należy dowozić „ na bieżąco” w ograniczonych ilościach.
- h. Wykonawca opracuje szczegółowy harmonogram prac oraz uszczegółowiony Program konserwatorski- jeżeli nie kompleksowy to etapowania.
- i. Rusztowania robocze powinny być zabezpieczone przed dostępem osób z zewnątrz.

1.4. Organizacja prac konserwatorskich

Kompleksowa konserwacja obiektu realizowana etapowo. Zamawiający przekaze wykonawcy teren prac w terminie określonym w umowie.

1.5. Określenia podstawowe.

- a. Kierownik budowy – osoba wyznaczona przez Wykonawcę, upoważniona do kierowania pracami w zakresie technicznych prac oraz montażu rusztowań.
- b. Kierownik prac konserwatorskich – zgłoszony przez Wykonawcę, upoważniony do kierowania pracami – konserwator dzieł sztuki spełniający
- c. Wymagania zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 09.06.2004r.(Dz. u. 150 p 15790)
- d. Zamawiający Gmina Bobowa
- e. Materiały – wszelkie tworzywa niezbędne do wykonania robót, zgodnie z programem konserwatorskim i specyfikacjami technicznymi zaakceptowane przez Inwestora.
- f. Nadzór autorski – autor opracowania kompleksowego programu konserwacji
- g. Nadzór konserwatorski – WUOZ w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.

2. WYMAGANIA OGÓLNE

- a. Kierownik prac konserwatorskich odpowiedzialny za prace konserwatorskie i efekt estetyczny całości prac musi posiadać uprawnienia do wykonywania prac w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki, określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 09.06.2004r.(Dz. u. 150 p 15790, par.7)
- b. W skład zespołu konserwatorskiego muszą wchodzić co najmniej dwie osoby z indywidualnym doświadczeniem (co najmniej 2 lat) w zakresie konserwacji kamienia, betonu, metalu.

3. WYMAGANIA DOTYCZĄCE WŁAŚCIWOŚCI WYROBOW I MATERIAŁÓW KONSERWATORSKICH

- a. Materiały stosowane do prac konserwatorskich muszą odpowiadać technologii Uzgodnionej przez Wykonawcę z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. Wszelkie zmiany materiałów i technologii muszą być uzgodnione z WUOZ.
- b. Materiały i technologie stosowane do wykonania robót muszą odpowiadać Zaleceniom przyjętym w zatwierdzonym programie konserwatorskim, spełniać Postawione w nim wymagania techniczne, normowe a także estetyczne, posiadać stosowne atesty, aprobaty, certyfikaty zgodne z obowiązującymi przepisami.
- c. Wszystkie materiały winien zapewnić Wykonawca (koszt należy uwzględnić w ofercie).
- d. W wycenie ofertowej uwzględnić ewentualne opłaty z składowanie gruzu, ziemi na wysypisku.

4. OGÓLNE WYMAGANIA DOTYCZĄCE PRAC

- a. Podstawowe zasady i warunki wykonania określają: Pozwolenie konserwatorskie, program prac konserwatorskich uzgodniony z WUOZ, oraz decyzje komisji konserwatorskich powołanych w trakcie realizacji zadania.
- b. Prace podlegać odbiorowi przez komisję konserwatorską z udziałem Delegatury Nowy Sącz, WUOZ w Krakowie oraz przedstawiciela Inwestora i Użytkownika- pod kątem zgodności z programem konserwatorskim, prawidłowości wykonania, zgodności z zasadami sztuki Konserwatorskiej.
- c. Wykonawca ponosi odpowiedzialność cywilną za ewentualne szkody na osobach i rzeczach powstałe w związku przyczynowym z realizacją prac.
- d. Wykonywane prace będą podlegać kontroli technicznej i konserwatorskiej Ze strony Zamawiającego.
- e. W kosztach realizacji zadania Wykonawca winien uwzględnić koszty ewentualnych konsultacji specjalistycznych, szczególnie dodatkowych opracowań odtworzeniowych.

4.1. Ogólne zasady wykonania robót

Prace realizowane będą na podstawie „Projektu kompleksowej konserwacji Cmentarza wojennego z I wojny światowej nr 133 w Bobowej” opracowanego przez Adama Janczy w lipcu 2013 oraz uwagami zawartymi w Pozwoleniu Konserwatorskim wydanym przez Delegaturę- Nowy Sącz, WUOZ w Krakowie. Prace realizowane będą prawdopodobnie etapowo w miarę zdobywanych środków. Wówczas należy przygotować szczegółowy harmonogram oraz i kosztorys kolejnych etapów realizacyjnych. Etapowanie należy prowadzić kompleksowo dla wybranych fragmentów cmentarza. Kolejność etapów konsultować z autorem projektu ewentualnie nadzorem konserwatorskim. Całościowo (jednoetapowo) należy potraktować realizację rekonstrukcji wnętrza cmentarza- przywrócenia pierwotnego historycznego układu mogił i nagrobków.

5. DOKUMENTY REALIZACJI PRAC

- dziennik prac konserwatorskich prowadzony przez kierownika prac konserwatorskich
- pozwolenie konserwatorskie na wykonywane prace
- program prac konserwatorskich
- dokumentacja historyczno-odtworzeniowa
- protokoły przekazania terenu budowy
- umowy cywilno – prawne z osobami trzecimi i inne umowy cywilno-prawne
- protokoły z narad i ustaleń , przejściowych komisji konserwatorskich
- protokół z odbioru prac

6. ODBIORY

- a. Wykonane prace będą podlegać kontroli technicznej konserwatorskiej Inwestora oraz przedstawicieli WUOZ i Użytkownika.
- b. Odbiór końcowy polega na finalnej ocenie rzeczywistego wykonania robót w odniesieniu do ich ilości, jakości i wartości. Całkowite zakończenie robót oraz gotowość do odbioru końcowego będzie stwierdzona wpisem do dziennika konserwatorskiego z bezzwłocznym zawiadomieniem na piśmie o tym fakcie Zamawiającego. Odbiór końcowy dokona komisja wyznaczona przez Inwestora w obecności nadzoru konserwatorskiego – WUOZ w Krakowie, Delegatura w Nowym Saczu.
- c. Podstawowym dokumentem do dokonania odbioru końcowego prac jest protokół odbioru końcowego prac sporządzony wg wzoru ustalonego przez Inwestora. Załącznikiem do protokołu jest dokumentacja konserwatorska z wykonanych prac oraz kopia dziennika konserwatorskiego.

7. ZABEZPIECZENIE TERENU PRAC

Wykonawca zobowiązany jest do zabezpieczenia terenu prac w okresie (okresach etapowania) trwania realizacji Kontraktu aż do zakończenia i odbioru ostatecznego, a w szczególności:

- zabezpieczy i utrzyma warunki bezpiecznej pracy i pobytu osób wykonujących czynności związane z pracami i nienaruszalność ich mienia służącego do pracy a także zabezpieczy (oznakuje) teren przed dostępem osób nieupoważnionych. Wytyczne takie będą dotyczyć prac na rusztowaniach i oraz związanych z rekonstrukcją wnętrza – odtworzenia pierwotnego założenia mogił i nagrobków.
- Wykonawca umieści tablice informacyjne dotyczące realizacji prac-kompleksowych lub etapowanych.
- Wykonawca we własnym zakresie zorganizuje zaplecze prac oraz prace wstępne związane z nim (przede wszystkim możliwość dostępu przyłącza wody).

- Wykonawca zobowiązany jest do ochrony i ewentualnych zabezpieczeń terenu przylegającego do cmentarza, terenu na zewnątrz ogrodzenia (grobowców cmentarza parafialnego).

- Wykonawca w ramach umowy po zakończeniu prac ma uprzątnąć teren prac i doprowadzić do stanu pierwotnego (w tym teren na zewnątrz – przylegający do ogrodzenia).

8. OCHRONA ŚRODOWISKA W CZASIE WYKONYWANIA ROBÓT

Wykonawca ma obowiązek znać i przestrzegać w czasie prowadzenia prac wszelkie dotyczące ochrony środowiska naturalnego.

9. BEZPIECZEŃSTWO I HIGIENA PRACY

Podczas realizacji prac Wykonawca będzie przestrzegał przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stosować się do zaleceń Planu Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia. W szczególności Wykonawca ma obowiązek aby pracownicy nie wykonywali prac w szkodliwych dla zdrowia warunkach zapewniając tym samym odpowiednią odzież ochronną.

10. STOSOWANIE SIĘ DO PRAWA I INNYCH PRZEPISÓW

Wykonawca zobowiązany jest znać wszystkie przepisy i wytyczne, które są w jakikolwiek sposób związane z pracami, będzie w pełni odpowiedzialny za przestrzeganie tych praw, przepisów i wytycznych podczas prowadzenia prac konserwatorskich.

Antiko Arte
KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Adam Jancy
33-300 Nowy Sącz, ul. I Brygady 55
NIP: 734-155-30-63, REGON: 120606385
tel. 018 442-75-15